

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КУРАНДО ОЛЕКСІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 327.01(73):929Обама"2009/2017"(048.3)

**ДОКТРИНА ОБАМИ
У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США**

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та
глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор
Брусиловська Ольга Іллівна,
Одеський національний університет
імені І.І.Мечникова,
завідувач кафедри міжнародних відносин

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
Макаренко Євгенія Анатоліївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри міжнародних медіа-
комунікацій і комунікативних технологій

кандидат політичних наук
Габер Євгенія Василівна,
Дипломатична академія імені Геннадія
Удовенка при МЗС України,
заступник директора.

Захист відбудеться «29» березня 2019 р. о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.086.02 у Національному університеті «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розіслано «28» лютого 2019 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

А.В.Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми був зумовлений необхідністю критично переглянути особливості так званої «доктрини Обама». Наукова проблема полягає у з'ясуванні ступню об'єктивності такої зовнішньої політики США, яку обрав президент Барак Обама, а отже й можливості її повторення у майбутньому. Вивчення зазначеної проблематики має важливе наукове значення, оскільки досі досліджувалися лише окремі аспекти зовнішньої політики США при Обамі. Актуальність теми пояснюється також місцем, яке посідають США у політиці України. По закінченні «холодної війни» роль США помітно зросла, але подальша еволюція світоустрою показала нестійкість однополярного світу й усе більшу обмеженість не тільки можливостей США, але й їх бажання нести тягар глобальної відповідальності.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами наукових робіт установи. Дисертація була виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, в рамках теми «Трансформаційні процеси в сучасній світовій політиці та міжнародних відносинах: глобальний та регіональний вимір» (Державний реєстраційний номер 0113UO04891).

Метою дисертаційної роботи є дослідження «доктрини Обама» та її впливу на політику США за основними зовнішньополітичними напрямками.

Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання**:

- 1) дослідити концептуальні засади зовнішньої політики за президентства Барака Обама та їхній зв'язок з ідейними основами традиційної «великої стратегії» США;
- 2) визначити пріоритетні напрямки зовнішньої політики США та їхню еволюцію протягом 2008-2016 рр.;
- 3) визначити основні досягнення адміністрації Б. Обама, застосовуючи інтегральну систему об'єктивних критеріїв, розроблених американськими науковцями для оцінки діяльності президентів США;
- 4) спираючись на найпоширеніші у США теорії міжнародних відносин та порівняння доктрини Обама з доктриною Буша, визначити основні помилки адміністрації Б. Обама;
- 5) спрогнозувати зовнішньополітичну стратегію США у середньостроковій перспективі.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика США у 2008-2016 рр. **Предметом** дослідження є доктрина Обама.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від моменту інаугурації Барака Обама до інаугурації Дональда Трампа.

Методи дослідження. Для виконання поставлених у дисертації завдань використовувалася сукупність загальнонаукових і прикладних методів дослідницької роботи, що ґрунтуються на здобутках наукових досліджень; серед них принципи наукової об'єктивності та системності. Зважаючи на

поставлені завдання, у роботі використано такі загально-логічні методи, як аналіз та синтез, індукція та дедукція, а також абстрагування, на основі яких зроблено спробу здійснити системне опрацювання особливостей зовнішньополітичних пріоритетів США, інструментів, передбачених «доктриною Обама» та її практичну реалізацію. Також було використано загальні методи дослідження політичних об'єктів, а саме історичний, соціологічний, нормативно-ціннісний, порівняльний, критичний. Історичний підхід вимагає вивчення політичних явищ у їх послідовному часовому розвитку. Цей підхід особливо актуальний для поданого дослідження: було розглянуто динаміку зовнішньої політики США з 2008 р. у контексті історичних традицій США (великих стратегій) за правління різних партій та боротьби Білого Дому та Сенату. Соціологічний підхід передбачає визнання соціальної зумовленості політичних явищ, у тому числі вплив на політичну систему соціальної структури, ідеології та культури. У дисертації були застосовані дані соціологічних досліджень з проблем американського менталітету та динаміки політичної культури, аналізуючи їх у контексті впливу на зовнішню політику США. Нормативно-ціннісний підхід, що з'ясовує значення політичних явищ для суспільства, було використано при аналізові впливу міжнародної політики на формування політичної культури США. На основі нормативно-ціннісного підходу також проаналізовано характер і ступінь впливу зовнішніх факторів на зовнішню політику США. Критичний підхід дозволив визначити ступінь відповідності реальної політики країн офіційно задекларованим принципам та цілям, що у кейсі Обама було особливо корисним. Застосовувалися також міждисциплінарні методи. Враховуючи те, що довелося працювати з великим масивом літератури, переважно у періодичних виданнях, було застосовано метод дискурс-аналізу змісту виступів посадових осіб, публікацій у ЗМІ з метою виявлення основних інтерпретацій. Вищезазначені підходи та методи дозволили провести комплексне дослідження зовнішньої політики США за умов панування «доктрини Обама».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному.

Вперше:

- проаналізовано концептуальні основи політики Барака Обама та відповідно створено авторську версію еволюції зовнішньої політики США з урахуванням відповідності «доктрини Обама» історично вкоріненим в США принципам «великої стратегії»;
- проведено аналіз пріоритетів зовнішньої політики США у 2008-2016 рр. відповідно до «доктрини Обама» й виявлено їх еволюцію протягом першої та другої адміністрації Б. Обама;
- визначено основні надбання й прорахунки адміністрації Обама та встановлено взаємозв'язок між ними;
- проаналізовано вплив суб'єктивного фактору на зовнішню політику США через вивчення постаті президента Обама;

Набуло подальшого розвитку:

- визначення найважливіших регіональних напрямів політики США та політично детермінованої ролі США в кожному з регіонів;
- цілісне розуміння особливостей сучасної зовнішньої політики США в контексті змін у їх внутрішній політиці й у системі міжнародних відносин;
- прогнозування зовнішньополітичної стратегії США на середньострокову перспективу;

Уточнено:

- поняття «розумна сила», «концепція», «стратегія», «велика стратегія», «доктрина» на основі дослідження праць сучасних українських та зарубіжних науковців;
- значення політичних цінностей як одного з індикаторів впливу США на сучасну систему міжнародних відносин.

Практичне значення, використання результатів роботи полягає у наступних аспектах:

- використання досвіду зовнішньої політики США для України як держави, розташованої на межі цивілізаційних систем;
- покращення відносин України з США на основі зближення ціннісних орієнтирів та розуміння їх ролі в міжнародній системі;
- розуміння можливих зовнішньополітичних стратегій США, що дає змогу прогнозувати їхні подальші дії;
- удосконалення зовнішньополітичної стратегії України відповідно до законів міжнародної системи та розуміння ролі України в цій системі.

Окремі положення дисертаційної роботи були впроваджені кафедрою міжнародних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова у навчальний процес при викладанні курсів «Зовнішня політика США», «Історія міжнародних відносин», «Теорія міжнародного конфлікту», «Теорія зовнішньої політики держав».

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження було викладено у доповідях на наукових конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Безпекові виклики у геополітиці XXI століття» (Львів, 23-24 листопада 2017 р.), 72-й Науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників (Одеса, 29 листопада 2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку» (Острог, 1 грудня 2017 р.), XVII міжнародній науковій конференції «Modern scientific research» (Morrisville, USA, 23 березня 2018 р.), III Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» (Дніпро, 25-26 травня 2018 р.), XII Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум-2018: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв, 7-10 червня 2018 р.), 73-й Науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників (Одеса, 28-30 листопада 2018 р.). Дисертаційне дослідження обговорювалось також на засіданні кафедри міжнародних відносин (протокол № 3 від 22 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні положення, результати й висновки дисертації відображено у 4 публікаціях у наукових фахових виданнях України, 1 статті в закордонному виданні (Чеська республіка), та 5 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації відповідає поставленій меті і завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 207 сторінок. Із них обсяг основного тексту 175 сторінок. Список використаних джерел налічує 310 найменувань (29 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, ступінь її наукової розробки, мету й завдання дослідження, об'єкт і предмет; охарактеризовано методи дослідження; визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено інформацію про апробацію наукових результатів дисертації; визначено структуру та обсяг дослідження.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження» сформульовано концептуальні та методологічні основи дослідження доктрини Обама й основні поняття, які використовуються в роботі, досліджено стан вивчення так званих великих стратегій США та їх типології, проаналізовано джерела щодо доктрини Обама у зовнішній політиці США.

У підрозділі 1.1 «Визначення «великої стратегії» США: приклад Барака Обама» показано, що відправною точкою для дослідження були обрані здобутки неоліберальної школи міжнародних відносин, зокрема Джозефа Ная – мол., який вперше віддав перевагу вивченню «м'якої сили». Відштовхуючись від ідей Ная, адміністрація Обама намагалася запропонувати власний підхід, який отримав назву «розумної сили».

Для адекватного американським реаліям вивчення доктрини Обама у поданій роботі її проаналізовано крізь призму американської політичної традиції виділяти моделі «великої стратегії». Велика стратегія – це розраховане з боку керівників країни взаємовідношення між цілями і засобами перед обличчям потенційних міжнародних супротивників. «Скорочення» (retrenchment) – стратегія, орієнтована на пошук способів зменшення витрат та зобов'язань країни. «Стимування» (containment) – стратегія, яка передбачає балансування та створення геополітичних противаг навколо периметру конкретного опонента. «Зміна режиму» / «відкат» (regime change or rollback) – стратегія, спрямована на повалення ворожого уряду. «Причетність як інтеграція» (integration) – заохочення моделі економічної взаємозалежності, політичної лібералізації та членства в міжнародних інституціях; «причетність як торгування» (bargaining) – взаємний обмін уступками шляхом переговорів. «Замирення» противника (accommodation) передбачає односторонні поступки у намаганні угамувати агресивні вимоги потенційного опонента. Стратегія «віддаленого балансування»/«офшорного балансування» (offshore balancing) – військові переваги на морі та у повітрі; скорочення розмірів своєї армії; утримання від міжнародних проектів, пов'язаних з військовою окупацією країн,

що розвиваються. «Невтручання» (non-intervention) має на меті уникнути міжнародних зобов'язань узагалі. Нормою для США є застосування «гібридних стратегій» (hybrid strategies), які залежать від часу та місця, і поєднують у собі переваги/недоліки восьми чистих стратегічних типів. «Велика стратегія» Обама – це гібрид альтернатив, але акцент Обама на стратегіях «замирення» й «скорочення» військових витрат за межами Америки приніс країні обмежений успіх; у тих випадках, коли Обама домагався реального успіху на міжнародній арені, це супроводжувалося поглибленням «стримування» й «відкату».

У підрозділі 1.2 «Джерельна база дослідження доктрини Обама» виокремлено найважливіші міжнародно-правові акти, документи, монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних (Є. Габер, С. Глебов, Б. Гончар, В. Дубовик, І. Дудко, А. Захарченко, І. Коваль, Ю. Козловська, О. Коппель, Д. Лакішик, Є. Макаренко, І. Погорська, Н. Ржевська, М. Рижков, П. Сіновець, С.Троян, С. Федуняк, А. Худолій, К. Чумак) та зарубіжних (З. Бжезинський, М. Бініон, Я. Бугайські, К. Дьюк, С. Хантінгтон, А. Шлезінджер, Т. Ешбрук, Дж. Бойз, У. Браун, Е. Кохен, Д. Дрезнер, К. Форд Перл, Т. А. Джонсон, Е. Максвелл, Дж. Фрідман, Ч. Р. Кеслер, К. Лейн, З. Лаїді, Х. Мейртенс, М. А. Пайпер, С. Романо, Дж. Роуз, Б. Стефенс, Н. Сноу, Б. Шульц, С. Уолт, Е. Вілсон) авторів. Серед офіційних документів першочерговими є Стратегії національної безпеки, Огляд ядерного положення 2010 р., Договір СНВ-3 між США та РФ, Спільний всеосяжний план дій щодо іранської ядерної програми, документи міністерства оборони США щодо пріоритетів країни в ХХІ ст., щодо стратегії національної безпеки, а також щоквартальні звіти міністерства оборони з приводу стану безпеки США. Промови та статті високопосадовців (Б. Обама, Х. Клінтон, Дж. Байден, С. Райс, Н. Бернс, Дж. Демпсі, В. Нуланд) були корисними для розуміння внутрішньої кухні вироблення американської зовнішньополітичної стратегії. Спираючись на праці попередників, базові для поданого дослідження дефініції подано водночас у авторській трактовці. «Концепція» – оригінальна точка зору або система поглядів науковця на те чи інше явище та його головні характеристики, яка відрізняється власною трактовкою чи шляхом досягнення висновків. «Стратегія» – загальний план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної мети. Це первісна модель узагальнення дій, необхідних для досягнення поставлених цілей з урахуванням можливостей, шляхом координування і розподілу ресурсів держави. Отже, «велика стратегія» США – це «дорожня карта» кожної адміністрації, яка описує, як розподіляти пріоритети і зіставляти національні ресурси з національними інтересами проти потенційних загроз. На відміну від стратегії «доктрина» – це детально розбудована теорія, якою користується на практиці кожен президент США, та яка може змінюватися протягом його перебування при владі.

У другому розділі «Внутрішні чинники зовнішньої політики адміністрації Барака Обама», окреслено вплив доктрини Обама на зовнішню політику через те, що США мали заощаджувати на міжнародному рівні, аби президент міг залишити більшу внутрішню спадщину.

У підрозділі 2.1 «Партійна політика та «велика стратегія» доведено, що дискусії щодо зовнішньої політики часто були залученими у процес партійної конкуренції. Члени кожної політичної партії в цілому – серед широкої громадськості, Конгресу, груп інтересів і еліти – мали різні погляди стосовно зовнішньої політики. Еліти тут визначаються як невеликий відсоток з обох сторін, що приділяє пильну увагу міжнародним справам, виражає свої погляди на публіці й має деякий вплив на іншу, не-елітарну, частину думки народу. Доведено, що консерватори, у тому числі рух «Чаювання», були схильні до інтернаціоналізму, підтримки високого рівню витрат на оборону, контртероризму і військової підтримки союзників США за кордоном. Ліберали віддавали перевагу підтримці проєктів ООН, проєктів у галузі гуманітарної політики й забезпечення багатосторонньої угоди з таких питань, як зміна клімату й контроль над озброєннями. Республіканці у цілому залишалися більш «яструбиними», ніж традиційно схильні бути «голубами» демократи, але це не означало, що неоконсервативні ідеї у Республіканській партії при президентстві Обама домінували, як це було за часів Буша – мол.

У підрозділі 2.2 «Вплив виборчої політики на зовнішньополітичну стратегію Обама», окреслено причини, з яких вибори й американська велика стратегія впливають одна на одну. Вибори впливають на стратегію тому, що нова адміністрація може додержуватися пріоритетів, що відрізняються від пріоритетів попередника. Навіть проміжні вибори в Конгресі можуть вплинути на американські зовнішньополітичні справи. Залежно від настрою виборців вони можуть винагороджувати президентів як за прояв сильного міжнародного лідерства, так і за те, що країна не вступила у війну. Загальний міф, що стосується виборчої політики США, полягає в тому, що президенти використовують війни за кордоном, щоб відволікти увагу від внутрішніх проблем і допомогти виграти переобрання. Але існує замало історичних або емпіричних даних, що це підтверджують. При Обамі акцент на «скороченні» присутності США на міжнародному рівні, увінчаний полюванням на лідерів «Аль-Каїди», зіграв добре, не тільки допомагаючи переобранню президента, але й дозволяючи йому зосередити увагу на цілях ліберальної внутрішньої політики. На початку другого строку призначення Обамою міністром оборони Ч. Хейгела, республіканця із зовнішньополітичними поглядами, дуже схожими на погляди Обама, було особливо важливим, оскільки його роль полягала у спостереженні за військовими витратами, що скорочувалися. Це був перший випадок в історії, коли президент-демократ призначив республіканця, який допоміг президенту забезпечити двопартійну підтримку продовження американського військового відходу за кордоном.

У підрозділі 2.3 «Республіканські альтернативи доктрині Обама» показано, що у Республіканській партії за президентства Обама було три основні фракції: анти-інтервенціоністи, інтернаціоналісти й націоналісти. Усі три групи були консервативними, але відрізнялися у оцінках Обама. Анти-інтервенціоністи віддавали перевагу стратегії глибокого «скорочення», у тому числі строгому запобіганню іноземним війнам, скороченню витрат на оборону,

скороченню іноземної допомоги й скороченню військової присутності Америки, баз і зобов'язань альянсу за кордоном. Націоналісти скептично ставилися до іноземної допомоги, державного будівництва й багатобічних гуманітарних інтервенцій, але підтримували сильну національну оборону й непохитну позицію стосовно американських супротивників за кордоном. Інтернаціоналісти дотримувалися протилежної точки зору, підтримуючи зовнішньополітичну активність США й глобальне лідерство як у військових, так і в невійськових аспектах. Інтернаціоналісти не були домінуючим впливом, як десять років тому, але вони були основною силою, здатною боротися за керівництво Республіканською партією. Вони мали більш агресивні погляди з цілої низки зовнішньополітичних питань, що вкорінене історично, політично, ідеологічно й інституціонально, й ця різниця між ними та демократами не щезне найближчим часом. Президентство Обама логічно вело на наступних виборах до поразки демократів та перемоги м'язового американського реалізму, що призивав до стратегій посиленого тиску на американських супротивників за кордоном, й міг розраховувати на підтримку більшості республіканців.

У підрозділі 2.4 «Вплив суспільної думки на адміністрацію Обама» підкреслено, що Обама прийшов у Білий дім, коли громадськість у США втомилася від військових зусиль і не була схильна до нових військових інтервенцій за кордоном. США переживали значний спад у колі суспільної думки щодо стратегічної активності. Але з низки конкретних питань більша частина громадськості готова була підтримати ключові складові великої стратегії США: біля двох третин американців підтримували використання безпілотників для ударів по підозрюваним у тероризмі; більшість підтримала американські авіаудари проти Ісламської Держави Іраку і Сирії у вересні 2014 р. Що стосується Ірану, то більше 50% американців підтримували повітряні атаки США аби не дозволити Ірану розробляти ядерну зброю. Більше 50% американців вважали, що для Сполучених Штатів важливо залишатися самою впливовою країною світу, а також провідною воєнною державою. Громадськість не вимагала систематичного зменшення світової ролі Америки. Тому якщо протягом першого строку громадськість дала Обамі високі оцінки, схвалюючи його політику в іноземних питаннях, то уже влітку 2013 р. рейтинг схвалення зовнішньої політики Обама впав нижче 40% і ніколи не піднявся до рівня першого строку.

У третьому розділі «Реалізація доктрини Обама: практичні аспекти» розкрито проблеми реалізації ініціатив Обама, що були закладені у основу його власної великої стратегії з приходом у Білий дім.

У підрозділі 3.1 «Близькосхідна стратегія Б. Обама» охарактеризовано пріоритети Обама на Великому Близькому Сході, особливо у зв'язку з подіями «Арабської весни». Показано, що в Обама бракувало почуття як вирішувати конкретні військові і стратегічні питання. Замість цього він вважав своїм обов'язком використовувати якомога меншу силу, навіть на підтримку своїх міжнародних зобов'язань. Надмірна поступливість фактично продовжувала насильницькі конфлікти, кинула союзників США, зменшила американський

вплив і створила міжнародний вакуум, що заповнили авторитарні сили. Обама скаржився на те, що боротьба з контртероризмом перетворюється на «вічну війну», але не знайшов власної альтернативи «відкату». Отже, якщо порівняти завдання адміністрації Обама, поставлене у Каїрі – відкрити нову сторінку у відносинах з арабо-мусульманським світом – та підсумки двох його термінів, ясно, що завдання це не було виконано, а імідж США в очах мусульман не сильно покращився порівняно з періодом правління Буша – мол. Як і в багатьох інших галузях, амбівалентність президента стимулювала низку політичних помилок, що впливали із нерозуміння небезпек, пов'язаних з проблемами ВБС.

У підрозділі 3.2 «Американська політика щодо ядерної зброї та «держав-ізгоїв» проаналізовано наслідки політики ядерного нерозповсюдження при Обамі як приклад його стратегії міжнародного «замирення» й «скорочення» витрат. Щодо «ізгоїв», Обама зупинився на політиці «стратегічного терпіння». Надії 2011 р., що новий правитель Пхеньяна, Кім Чен Ин, направить Північну Корею від праці над зброєю масового знищення до внутрішніх реформ, не виправдалася. Північна Корея продовжила працювати над створенням міжконтинентальних балістичних ракет, здатних досягти континентальної частини США. Заявлена адміністрацією Обама прихильність відмові від ядерної зброї навіть сприяла ядерному розповсюдженню. Угода з Іраном серед позитивних мала негативний наслідок – фінансування антиамериканських сил у Лівані, Ємені, Іраку, секторі Газа та Афганістані. У підсумку Обама залишив ядро «Аль-Каїди» може і слабшим, але групи, які Обама колись проігнорував, – набагато сильнішими та агресивнішими.

У підрозділі 3.3 «Конкуренція США з боку Росії й Китаю» досліджено процес розвитку відносин з найбільшими державами-конкурентами США. Великі авторитарні держави, що відроджуються, є викликом американському державному устрою. Обама намагався вести діалог з Москвою з широкого кола питань, включаючи розширення НАТО, протиракетну оборону, ядерну зброю й права людини. Але його спроба по прихиленню до себе Росії не спрацювала. Захоплення Криму в 2014 р. й втручання у справи України було нападом і розчленовуванням території, а також цілісності великої європейської нації. Путін намагається будь-яким чином відновити сферу впливу, а реакція Заходу та США була досі недостатньою. Щодо Китаю, то Сполучені Штати зіштовхнулися з перспективою довгострокового мирного стратегічного змагання з добре фінансованим суперником, менш агресивним, ніж Росія, але й більш складним. Китай підсилив свій вплив проти США та їхніх союзників як у дипломатичному, так і у військовому відношенні. Стратегічна конкуренція між Вашингтоном, Пекіном і Москвою зберігатиметься, вимагаючи активнішої ніж за Обама дипломатії, сильніших регіональних союзів і військової присутності США.

У підрозділі 3.4 «Союзнницькі зобов'язання США й «віддалене балансування» доведено, що президент Обама проводив політику взаємодії, змішану зі зростаючим стратегічним «скороченням». Таке сполучення різних за

своєю суттю методів збентежило давніх союзників США. Традиційні американські союзники, такі як Ізраїль, Саудівська Аравія й деякі інші країни Перської затоки, були глибоко стривожені політикою Обама щодо Єгипту, Сирії й Ірану. За кордоном у цілому небезпідставно стали зауважувати, що США віддаляються від своєї традиційної ролі у світі. По суті військові США перейшли від здатності діяти у двох великих регіональних конфліктах, до однієї такої місії, а незабаром – до жодної. Кілька елементів американської великої стратегії при Обамі відповідали тому, що визначається як «віддалене балансування». Один з ризиків, що з'явилися, полягав у тому, що давні американські союзники почали самостійно шукати інші варіанти зовнішньої політики, такі як агресивне одностороннє військове втручання. Обама дотримувався загальної стратегії «скорочення» сил, щоб зосередитися на внутрішній політиці й у надії, що такий підхід якимось чином буде сприяти мирним відносинам з іншими державами. Стратегію було погано виконано й вона характеризувалася неузгодженістю між словами й діями.

У **Висновках** викладено основні теоретичні та практичні результати дослідження:

1. На прикладі Обама можна вивчати важливу процедуру узгодження побудови зовнішньополітичної стратегії США на всіх етапах: від наукової концепції – через прийняття офіційної доктрини – до її впровадження у повсякденну практику. Зв'язок наукових еліт США з реальною політикою, беззаперечно, не має аналогів у більшості інших країн світу. Традиційно школа реалістів визнавала, що стратегія «скорочення» не є сама по собі гарантією міжнародного успіху. Коли велика держава починає скорочення своєї присутності, це може спровокувати агресивні дії з боку противників і викликає побоювання з боку союзників. У рамках конкретної сфери міжнародних відносин скорочення легко сприймається як ознака зростаючої слабкості. Фундаментальна проблема Обама – це його неповага до американської «великої стратегії». Обама ввійшов у Білий дім з невеликим міжнародним досвідом, виходячи з припущення, що він може перебороти глобальні розходження й зміцнити військову міць США без значних витрат або ризику для інтересів країни. Час показав, що Обама помилявся. При президенті Обамі був чіткий рух убік усе більш дешевої великої стратегії, а на ризик для американських інтересів за кордоном відповіддю Обама було заперечення такого зв'язку. Це заперечення було глибоко нереалістичним і стало причиною великих неприємностей для Сполучених Штатів. Гібридна стратегія, заснована на міжнародному «примиренні» й «скороченні витрат», як чітко дав зрозуміти Обама, мала не тільки заохотити мирний міжнародний порядок, але й сфокусуватися на внутрішніх ліберальних політичних трансформаціях США. Пройшло досить часу, щоб оцінити ефективність зовнішньополітичної стратегії Обама. Слід зазначити, що значною мірою ця стратегія міжнародного «примирення» й «скорочення витрат» виявилася невдалою. Якоюсь мірою Обама був обмежений у реалізації своєї стратегії внутрішньополітичною критикою з цих питань. Крім того, недоліки були викликані помилковістю

самої концепції. Адміністрація Обама намагалася подолати концептуальну кризу, в якій опинилася зовнішня політика США, пропозицією нового підходу, що отримав назву «розумної сили». В основі ідеї була можливість досягнення цілі через залучення, а не через примус (у тому числі економічний). Основними інструментами стали соціокультурні та політичні цінності та ідеали суб'єкта влади, які могли бути привабливими для об'єкта й змінити його поведінку згідно з цілями суб'єкта. Обама зробив усе, щоб відродити комбінацію сили й партнерства. Але сьогодні більшість фахівців почала заперечувати, що реальна політика адміністрації Обама базувалася на концепції «розумної сили». Якщо Обама почав з засудження доктрини Буша, то вже до кінця першого строку він наблизився до розуміння переваг більш консервативних зовнішньополітичних практик, залишаючись при цьому вірним ліберальній ідеології у своїй внутрішній політиці.

2. Пріоритетні напрямки зовнішньої політики США були серйозно переглянуті під впливом нової доктрини Обама. Він почав з тези про необхідність докорінної зміни зовнішньополітичної стратегії країни. Обама, за його власними висновками, хотів змінити імідж Америки за кордоном, підірваний однобічними діями Буша – мол., змінити хід історії у напрямку справедливості, миру й стабільності. Він відмовився від поділу країн на «ближнє коло» та «ізгоїв», відновив відносини з Кубою, Іраном, Північною Кореєю, Сирією. У рамках «перезавантаження» він зміг підписати з Росією договір СНО-3. Обама відновив активну участь США у багатьох багатосторонніх організаціях, зокрема, він схвалив участь США як спостерігача у процесах Міжнародного кримінального суду. Але сьогодні стало очевидним, що проблеми Іраку й Афганістану не вдалося остаточно вирішити, якщо під цим мати на увазі їх демократизацію та стабілізацію. При цьому Обама у підсумку явно недооцінив роль ісламістської терористичної загрози, відкинув усе здобуте попередником у його «глобальній війні з терором». Замість цього він зосередив увагу на тому, щоб атакувати бойовиків «Аль-Каїди» в Афганістані, Пакистані й інших місцях. Обама приділив занадто мало уваги Єгипту та в цілому «Арабській весні», а головне – не прорахував заздалегідь її можливі наслідки, такі як посилення ісламістських екстремістів у регіоні після падіння диктаторських режимів.

3. Існують об'єктивні критерії, за якими можна оцінити зовнішню політику президентської адміністрації – розробка зовнішньополітичної доктрини згідно з американськими національними інтересами, здатність виконати те, що обіцяли, послаблення ворогів країни та посилення її друзів. Б. Обама після успадкування двох воєн та глобальної економічної кризи в часи адміністрації Дж. Буша – мол., вивів країну з деяких старих проблем й намагався уникнути попадання в пастку нових. Використання дипломатії для успішного відновлення відносин з такими країнами, як Іран та Куба, допомогло зміцнити позиції США. За Обама США мали оборонний бюджет, еквівалентний семи країнам, і разом зі своїми союзниками вкладали три чверті всіх глобальних витрат на оборону. Як Джордж Буш – ст. та Білл Клінтон,

Обама передав наступникові загальну програму та національну владу в кращому стані, ніж коли він тільки прийшов до влади. Обама виконав більшість основних пунктів своєї зовнішньополітичної програми. Серед його головних досягнень – перелом військової ситуації в Іраку, Афганістані й Пакистані, та усунення Усами бен Ладена. Обама допоміг у скиненні непопулярних диктаторів у Лівії і Ємені. Обама також добився прийняття резолюції РБ ООН, що вводила тверді санкції проти Ірану. Завдяки цьому ми стали свідками серйозних зрушень у іранській проблемі, зокрема до перемог Обама слід віднести підписання Спільного всеосяжного плану дій 2015 р. В Азії Сполучені Штати забезпечували регіональну безпеку та стабільність, створюючи середовище, в якому такі країни як Японія та Південна Корея, Тайвань та Філіппіни могли скористатися економічними, соціальними та політичними перевагами. Вражаючий підйом Китаю за останні десятиріччя створив як можливості, так і загрози цій системі; команда Обама намагалася вказати Китаю, що треба грати за правилами. Основні морські смуги Азії є найважливішими частинами світу, які Сполучені Штати повинні були захищати, щоб підтримувати порядок у цілому, й в регіоні є багато важливих союзників США. Адміністрація Обама намагалася заспокоїти союзників США, що Вашингтон буде захищати їх у довгостроковій перспективі. Президент доклав великих зусиль для забезпечення транс-тихоокеанського партнерства – основної торговельної угоди, яка мала поглибити ліберальний порядок.

4. Істотна проблема з доктриною Обама полягала у тому, що він переніс свої знання внутрішньополітичної ситуації США у поле міжнародних відносин. Він припустив, що більшість зовнішньополітичних проблем США за кордоном пов'язані з постаттю та доктриною Буша й що, якби Сполучені Штати прийняли більш підходящу доктрину, був би можливим значний прогрес у напрямку міжнародного співробітництва. Практика показала, що міжнародна система має набагато меншу моральну єдність і безпеку, ніж окрема держава. Тому виклики світовій політиці не є аналогічними громадській організації на місцевому рівні. Обама для багатьох американців був свого роду посередником-мостом між расами, але будь-яка проекція на міжнародну царину була помилковою: Обама зміг стати мостом для багатьох американців, але він не зміг бути мостом між народами. Помилкою адміністрації Обама була його політика щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту та країн, охоплених «Арабською весною». Марно намагаючись заморозити будівництво ізраїльських поселень на окупованих територіях, Обама підірвав довіру до Вашингтона як посередника в урегулюванні конфлікту. У підсумку це призвело до втрати авторитету Обама як в Ізраїлі, так й у мусульманському світі. В Єгипті Обама переоцінив важливість перемовин із «Братами-мусульманами», тож і тут США втратили важелі впливу. Повалення режиму Каддафі не передбачалося резолюцією РБ ООН, отже, Обама не зміг на практиці підтвердити своєї відданості принципу колективного прийняття рішень. Одним з негативних наслідків стало те, що за послаблення лідерства США Китай, Росія, а також Бразилія, Індія й ПАР почали вести більш активну політику в

рамках ООН та інших організацій з метою спротиву новим гуманітарним інтервенціям США, що утруднило завдання ізоляції режиму Асада. У цілому зміна зовнішньополітичної доктрини США сприяла створенню на ВБС вакууму сили, який був заповнений ІДІЛ, а згодом ще більш радикальними угрупованнями. Варіанти, що були запропоновані Обамою, призвели ворогів країни до віри у те, що вони можуть робити так, як їм цього хочеться. Незважаючи на підвищену увагу до Китаю, не вдалося досягти згоди щодо запобігання нарощуванню ядерного арсеналу Північною Кореєю. А неувага Обама до традиційних партнерів США викликала питання про цінність бути союзником США.

5. Комплексне дослідження американської зовнішньої політики у 2008-2016 рр. дозволяє спрогнозувати подальшу зовнішньополітичну стратегію США на середньострокову перспективу. Традиційно важливими для США регіонами є Великий Близький Схід, Південно-Східна Азія та Європа. У регіоні ВБС незмінними пріоритетами США залишаються іранська ядерна проблема, іракська демократія, арабо-ізраїльські відносини. Найважливішою з арабських країн можна вважати Єгипет. У іракському вузлі найважливішими є Саудівська Аравія, Сирія, Іран. Китай є пріоритетною країною для США в Азії. Поки їх стосунки розширюються в одних галузях (Іран, клімат, економіка), у інших – проблеми наростатимуть (свобода навігації й торгівлі у Південно-Китайському та Східно-Китайському морях, сфери впливу, стосунки з Японією, тайванське питання). ЄС повернувся в чергу пріоритетів США у зв'язку з російсько-українським конфліктом. Сполучені Штати можуть після роботи над помилками президентів Обама та Трампа надати більшу цінність підтриманню своїх союзників і спротиву ворогам за допомогою політичних інструментів.

Щодо України, то вона є важливою для США переважно у контексті відносин із Росією. Однак роль США у виході з сучасної патової ситуації у російсько-українському конфлікті може бути значно активнішою. США повинні ввести більш широкі економічні санкції стосовно ключових секторів російської економіки; надати нову військову допомогу уряду України; проводити спільні навчання, розвідки й спостереження; підтримувати економічні реформи й політичну стабільність усередині України зі збільшенням матеріальної, фінансової й технічної допомоги. Для України також важливим буде, чи зможуть США збільшити кількість американської нафти й газу для експорту в Європу, щоб полегшити європейські потреби в імпорті; створити потужні нові й регулярні повітряні й наземні сили США для існуючих союзників по НАТО в Польщі й країнах Балтії; організувати регулярні додаткові військові навчання із союзниками по НАТО в Центральній і Східній Європі; підсилити пов'язані з ними повітряні, наземні й кіберзасоби захисту в тому ж регіоні. Все перераховане вище повинно бути реалізовано в співробітництві з ЄС, але, якщо європейські союзники Америки не зможуть діяти узгоджено, саме Сполучені Штати повинні лідирувати. Більш реалістична американська стратегія щодо путінської Росії має сполучати прямі переговори з істотним посиленням політики стримування з цілої низки питань. Це питання є

принциповим для самих США, тому що центральним принципом організації американської зовнішньої політики залишається забезпечення глобального лідерства США. З цього виходить важливе завдання просувати свою модель розвитку, ідеали та цінності, які американці розглядають як універсальні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в українських наукових фахових виданнях:

1. Курандо О. С. «За» та «проти» доктрини Обама. Вісник ОНУ. Соціологія і політичні науки. Серія: Політичні науки. 2(29) (2017): 69-74.
2. Курандо О. С. «Велика стратегія» в зовнішній політиці США. Політичне життя. 2 (2018): 125-128.
3. Курандо О. С. Партійна та виборча політика як чинник еволюції зовнішньополітичної стратегії адміністрації Барака Обама. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 134 (7) (2018): 370-375.
4. Kurando O. S. Obama Doctrine: Did the Republican Alternative Exist? Вісник ОНУ. Соціологія і політичні науки. Серія: Політичні науки. 2 (31) (2018): 94-104.

Статті в зарубіжних виданнях:

1. Курандо О. С. Стратегія адміністрації Барака Обама щодо міжнародного тероризму та держав-ізоїв. Evropsky politicky a pravni diskurz. 5 (2018): 7-15.

Тези доповідей на наукових конференціях:

1. Курандо О. Безпековий вимір зовнішньої політики США: концептуальні засади. Безпекові виклики у геополітиці ХХІ століття. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Львів, 23-24 листопада 2017 р. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка (2017): 43-47. Форма участі: доповідь, тези.
2. Курандо О. Безпековий вимір зовнішньої політики адміністрації Барака Обама // Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (1 грудня 2017 р., м. Острог). Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія» (2017): 82-85. Форма участі: доповідь, тези.
3. Курандо О. С. Відносини США з Росією та Китаєм за адміністрації Барака Обама. Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: матеріали ІІІ Всеукраїнської наукової конференції (присвяченої 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара) 25-26 травня 2018 р., м. Дніпро. 1 (2018): 10-11. Форма участі: доповідь, тези.
4. Курандо О. С. Велика стратегія США у архітектурі міжнародної безпеки на початку ХХІ ст. Modern scientific research. Proceeding of XVII International scientific conference (March 23, 2018. Morrisville, USA). – Morrisville: Universum (2018): 192-194. Форма участі: доповідь, тези.
5. Курандо О. С. Союзницькі зобов'язання США й «віддалене балансування» за часів адміністрації Барака Обама. Ольвійський форум - 2018: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. ХІІ Міжнародна

науково-практична конференція, 7-10 червня 2018 р. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили (2018); 26-28. Форма участі: доповідь, тези.

АНОТАЦІЯ

Курандо О. С. Доктрина Обама у зовнішній політиці США. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку». – Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2019.

Вибір теми був зумовлений необхідністю критично переглянути особливості так званої «доктрини Обама». Наукова проблема полягає у з'ясуванні ступню об'єктивності такої зовнішньої політики США, яку обрав президент Барак Обама, а отже й можливості її повторення у майбутньому. Вперше створено версію еволюції зовнішньої політики США з урахуванням відповідності доктрини Обама історично вкоріненим в США принципам «великої стратегії»; проведено аналіз пріоритетів зовнішньої політики США у 2008-2016 рр. відповідно до доктрини Обама й виявлено їх еволюцію протягом першої та другої адміністрації Б. Обама; визначено основні надбання й прорахунки адміністрації Обама та встановлено взаємозв'язок між ними; проаналізовано вплив суб'єктивного фактору на зовнішню політику США через вивчення постаті президента Обама. Як Дж. Буш – ст. та Б. Клінтон, Обама передав наступникові загальну програму та національну владу в кращому стані, ніж коли він прийшов до влади. Якщо виділяти найважливіші для США регіони, то це Великий Близький Схід, Південно-Східна Азія та Європа. Україна є важливою для США у контексті відносин із Росією. Більш реалістична американська стратегія щодо Росії має сполучати прямі переговори з істотним посиленням політики стримування з цілої низки питань. Це питання є принциповим для самих США, тому що центральним принципом організації американської зовнішньої політики залишається забезпечення глобального лідерства США.

Ключові слова: доктрина Обама, зовнішня політика, США, велика стратегія, «розумна сила».

АННОТАЦИЯ

Курандо А. С. Доктрина Обама во внешней политике США. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на получение научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 «Политические проблемы международных систем и глобального развития». - Национальный университет «Одесская юридическая академия». - Одесса, 2019.

Выбор темы обусловлен необходимостью критически пересмотреть особенности так называемой «доктрины Обама». Научная проблема состоит в выяснении степени объективности той внешней политики США, которую избрал президент Барак Обама, а следовательно и возможности ее повторения в будущем. Впервые создана версия эволюции внешней политики США согласно

исторически укорененным в США принципам «большой стратегии»; проведен анализ приоритетов внешней политики США в 2008-2016 гг. согласно доктрине Обамы и выявлена их эволюция в период первой и второй администрации Б. Обамы; определены основные достижения и просчеты администрации Обамы и установлена взаимосвязь между ними; проанализировано влияние субъективного фактора на внешнюю политику США через изучение фигуры президента Обамы. Как Дж. Буш – ст. и Б. Клинтон, Обама передал преемнику общую программу и национальную власть в лучшем состоянии, чем когда он пришел к власти. Если выделять самые важные для США регионы, то это Большой Ближний Восток, Юго-Восточная Азия и Европа. Украина важна для США в контексте отношений с Россией. Более реалистическая американская стратегия относительно России должна совмещать прямые переговоры с существенным усилением политики сдерживания. Это принципиально для самих США, так как центральным принципом организации американской внешней политики остается обеспечение глобального лидерства США.

Ключевые слова: доктрина Обамы, внешняя политика, США, большая стратегия, «умная сила».

SUMMARY

Kurando O. The Obama Doctrine in Foreign Politics of the USA. - Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scholarly degree of the Candidate of Political Science (PhD) in speciality 23.00.04. – Political Problems of International Systems and Global Development. – National University “Odesa Law Academy”. – Odesa, 2019.

The thesis provides a thorough study of the evolution of US policy under the influence of the adoption of the Obama Doctrine.

The urgency of this topic is determined by an indisputable fact that at the beginning of the 21st century there is an urgent need to critically review the peculiarities of the so-called “Obama Doctrine”, and to ascertain the degree of objectivity of such a policy, and hence a possibility to repeat its implementation in the future. The study of this issue is of great scientific importance, since only a few aspects of Obama's foreign policy have been investigated. The urgency of the topic is also explained by the important place that the US takes in Ukraine's politics.

The scientific novelty of the results is as follows. For the first time, the conceptual foundation of Barack Obama's policy has been analyzed and, accordingly, an authored version of US foreign policy evolution has been created, taking into account the correspondence of Obama Doctrine to historically rooted in the United States principles of Big Strategy; an analysis of US foreign policy priorities in 2008-2016 was conducted and their evolution within the first and second presidential terms of Obama was revealed; main achievements and miscalculations of the Obama administration were identified and the connection between them was found; the influence of a subjective factor on US foreign policy through the study of President Obama's figure is analyzed. Definition of the most important regional policies of the US and the politically determined role of the United States in each of the regions acquired further development as well as a holistic understanding of the peculiarities

of contemporary US foreign policy in the context of changes in their internal policy and in the system of international relations; forecasting of the US foreign policy strategy in the medium-term perspective. The concept of “reasonable force”, “concept”, “strategy”, “Big Strategy”, and “doctrine” on the basis of the research of modern Ukrainian and foreign scientists’ works is specified; the importance of political values as one of the indicators of US influence on the modern system of international relations.

Some conclusions drawn by the author of the study may be taken into account in the process of resolving the conflicts that Ukraine is currently engaged in.

By Obama’s example, one can study an important procedure for coordinating a US foreign policy strategy construction at all stages: from a scientific concept through the adoption of official doctrine to its implementation into everyday practice. There are objective criteria which can help to assess the foreign policy of the presidential administration – the ability to fulfil what was promised, the weakening of the country’s enemies and strengthening of friends, the development of foreign policy doctrine in accordance with American interests. As George H. W. Bush and Bill Clinton, Obama gave the successor a general program and national power in a better condition than when he only came to power. The key to Obama’s success was his understanding of the overall picture: his belief in the liberal international order that the United States has cultivated over the past seven decades, along with recognition that the basis of this order should be saved by extracting from mistakes and hostility on the world's periphery. Obama’s own practice has shown that the international system has much less moral unity and security than an individual state. Therefore, challenges to world politics are not similar to the challenges of civil organization at the local level. The objectives of the US president are to promote the national interests of the United States abroad, guided by a sense of prudence and justice. If we select the most important regions for the US, we can assume that it is the Greater Middle East, Southeast Asia, and Europe. As for Ukraine, it is important for the USA only in the context of relations with Russia. The United States’ role in terms of finding a way out of the current stalemate in the Russian-Ukrainian conflict can be much more active. The United States must impose wider economic sanctions on key sectors of the Russian economy; provide new military assistance to the Government of Ukraine; conduct joint training, intelligence teams and observation; support economic reforms and political stability inside Ukraine by increasing financial and technical assistance. The United States must implement hybrid pressure strategies on Moscow, support US allies and protect the interests of the USA. A more realistic American strategy for Putin's Russia should combine direct negotiations in limited areas with a substantial strengthening of containment policy on a range of issues. This question is fundamental for the United States itself, as the central principle of the American foreign policy organization remains the provision of global US leadership. From this perspective, an important task for the US is to promote their model of development, ideals and values that the United States considers universal.

Key words: Obama Doctrine, foreign policy, the USA, Big Strategy, smart power.

Підп. до друку 26.02.2019. Формат 60x84/16.
Гарн. Таймс. Умов.-друк. арк. 0,93. Тираж 100 прим.
Зам. № 1877.

Видавець і виготовлювач:
**Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова**

Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua
Свідоцтво ДК № 4215 від 22.11.2011 р.